

alt og alle: først mod Fædrelandsfølelserne og Karl XII-Romantikken, saa mod Religionen, Ægteskabet, den officielle Sædelighedsmoral, saa mod Videnskaben og Kunsten — mod at »stikke Fluor paa Knappenaale« eller mod Antikkabinetternes »Vognlæs af gammelt Gips« —; i »Sömngångarnätter« svang Strindberg med vild Tilintetgørelseslyst Attilas Gudssvøbe over alt Kulturens Værk: »Tro ej, att något paa Jorden är stort«. Bogen »Giftas« skaffede Forfatteren en offentlig Straffesag paa Halsen, men »det unge Sverige« slog en Medaille for ham med Indskriften »Sanningen är alltid oförsynt« udenom hans Billede. Den Gang var han Naturalist, Utilist og Demokrat, radikalere end nogen. Siden, efter midt i Firserne, vendte han sig mod sine egne og Ungdommens forrige Guder, blev Schopenhauers og Nietzsches Lærling; og op imod Naturen, som han havde forherliget i Rousseaus Aand, satte han nu Kulturen, op imod Demokratiet det oplyste Despoti, op imod Nytte-læren, den nye Overmenneskemoral. En særlig Kampagne aabnede han mod Kvindesagen og »Dukkehjemsbevægelsen« og øste i Artikler, Noveller og Skuespil sin lidenskabelige Vredes og Haans Skaaler ud over Kønnen. Og nu til sidst, i uhyggelig Følgerigtighed, har den utrættelige Ikonoklast, Billedstormer, jo i sine sidste Bøger vendt sig ind mod sit eget intellektuelle Hovmod — det eneste Afgudsbilled, han hidtil stedse havde knælet for — og kæmper, synes det, en oprivende Kamp for at kaste det i Grus for Troen. — Under alt dette har Strindberg i alt Fald hvirvlet mange Idéer op og rystet megen Autoritets- og Dogmetro i deres Grundvold og sat alskens Sind i Oprør; og hans Pen har skænket os en Literatur af glimrende Dialektik, flammende Polemik, dræbende Satire.

Men gennem al den omskiftende Polemik er der ogsaa visse positive Grundtræk, der er blevet sig lige i Strindbergs Aand. Først og fremmest er det noget reelt og praktisk, som er ægte højsvensk. Hans Stil og Tankegang har noget friskt og klart og haardt over sig — som den højsvenske Vinterfrost, der anspænder Sanserne og staalsætter Musklerne. Overalt gaar han Virkeligheden saa nær paa Klingen og enhver Sag saa lige paa Livet. Hans Naturskildringer — f. Eks. i »Hemsöborna«, hvor Røgen fra de røde »stågor« staar fast og lige op i Vinterluften, og snedækte Holme og Skær ligge som Pletter i det mørkeblaa Hav, mens Maagerne kredse om paa Fiskejagt — de staa som naturskabte Billeder, uden at nogen Sitren i Omridsene eller noget Aandepust over Farverne forraader, at en menneskelig Haand har frembragt dem. Dyrenes Liv lader Strindberg leve for os med samme Objektivitet. Inde i Skoven spiller Urhanen, hamrer Spætten, og Egernet rasler oppe i Grenværket, fra Bjørnemosses stiger en varm Fugtighed. Ude i Havfladen leger Brasen, men nede mellem Havbundens underlige Planter staar Aborren dybsindig og grunder, indtil den vaagner og skyder af Sted som en Pil. Det er Naturen, ikke beskrevet i Adjektiver, men levende i Verber. Og Bøndernes og Fiskernes Liv tegnes i Skærgaardsfortællingerne ligesaa sikkert og upaa-virket af Følelser, netop som det er, med Lys og Skygger, med Smuds og Friskhed og Dyrisshed, uden at der lægges til eller trækkes fra. Der er en Lidenskab for Sandhed, en vederhæftig Saglighed i meget af Strindbergs Virkelighedsskildring, som giver den Rang med deres Kunst, som blandt Menneskene have formaaet rene at se med Naturens eget Øje.

I al sin Tankegang vil Strindberg ogsaa det faktiske og praktiske. Han er paa Jagt efter al Løgn, alt Sværmeri, al Romantik. »Himlen är deruppe, men här nere är jorden« lærer han i »Herr Bengts Hustru«, og han vil gerne over for al den tidligere og al den svensk nationale Idealisme være Fuldblods»materialisten«. Hans »Svenske folkets historia« handler ikke om Krigsbedrifter og Kulturgøgl, men om Skovbruget og Kartoffeldyrkning. Hans »Giftas« behandlede Erotiken fra et fysiologisk Synspunkt, som oprørte mange. Han optraadte i sin Historieforskning som Dokumenternes Mand, altid med talrige Aktstykker i Haand og med statistiske Tal. Efterhaanden er han helt bleven den »eksakte« Naturvidenskabs Mand. — Det er overalt den klare, skarpe, bevidste Tænkning, han vil; ingen uklare Instinkter og Følelser! kun Kvinder og uciviliserede ræsonnere med »Rygmarv« og »Ganglier«: Kulturen bestaar ikke for ham i

Hjertets Dannelse, i de sikre Instinkter; hans »Overmenneske« (som han har tegnet ham i Fiskerintendenten i »I hafsbandet«) har underordnet alt i sig under klar og kold, bevidst Beregning. Og denne Beregning gaar ud paa Magt. Magtviljen er for Strindberg Drivfjædrén i alt. Alt Menneskesamliv er en »Hjernerne kamp«; i Had og i Kærlighed, i Videnskab og i selskabelig Omgang, overalt er det den stærkere Hjerne, der vil paa-trykke den svagere sit Præg og tvinge den under sig. — Idet Strindbergs Digtning gennemtrænges af dette yderst reale og praktiske Verdenssyn, har den ofte faaet en forfriskende Originalitet og vist Tingene fra ny og sande Sider, men har ogsaa faaet noget raat amerikansk og brutalt bismarcksk ved sig, som ligesaa meget frastøder som øver Magt over Læserne.

Men Strindberg var ikke saa ægte svensk, som han er, hvis der ikke boede en Fantast og Romantiker inde i ham alligevel. Denne Styrkens Forherliger har altid med Varme og med Harme ført de svages og undertryktes Sag. Det amerikanske Humor i »Röda Rummet« blev varmt Dickensk, naar det skildrede Olle Montanus' forkomne Bohème-Kompagni paa Lille-Jans. Hans historiske Dramer og de historiske Noveller i »Svenska öden och äfventyr« aandede en smertelig Medfølelse med dem, der lide Uret. Det klare brutale Forstandsmenneske viste i disse Digtninge en grusom bitter Trang til at digte sig ind i Historier, der ret kunde faa det til at svide og bløde i Hjertet: om Præstecolibatets Indførelse, der overskærer naturlige Kærlighedsbaand, om Sandhedsvidnet, der bringes til i Svaghed at gøre Afbigt paa Skampælen og fornægte sit Livsmaal, om Fortjenesten, der beskæmmes og underkues af Udueligheden; en sværmerisk Menneskekærlighed og en inderlig Lykkelængsel hulkede varmt bag disse Skildringer. Og især var der i denne Strindbergs tidligere Digtning — i »Mäster Olaf«, i »Gillet's hemlighet«, i »Herr Bengts hustru« — en romantisk Dyrkelse af Kvinden og Kærligheden og en Tro paa Ægteskabet og Hjemmet, som den senere Strindberg i alt Fald tilsyneladende er kommen langt bort fra — og i Forbindelse hermed en romantisk Tone og Duft over hele Stilen, som løftede den helt ud fra Virkelighedens Grund. — Men netop denne romantiske Tone og Duft lægger sig paa saa mange Steder ogsaa over de skæreste Virkelighedsskildringer og ind i den mest kyniske »Materialisme« i Strindbergs senere Literatur. Og »Klokken paa Råno«, som Strindberg med saa uforligneligt Humor har skildret — Fantasten, for hvem Virkeligheden stedse digter sig om i Fantasier, og hvis Indbildningskraft ikke kan lade være at »lege« over Virkelighedens graa Bund — han har Strindberg nok aldrig selv rystet af Ærmet. Midt i hans realistiske og samfundsreformatoriske Tid har denne »legende« Indbildningskraft digtet »Sagospel« og »Utopier« og blandet sig paa en højst forstyrrende Maade ind i Videnskabeligheden.

— Og nu synes det, som om alle de rige Kræfter have vendt sig i Splittelse ind mod Selvødelæggelse; den skarpe, aarvaagne Iagttagelse, den hvileløse Reflektion, den voldsomme Energi, den digtende Fantasi, alle have de — synes det — vendt deres Vaaben ind mod det uheldige Geni og gjort ham Tilværelsen til »et Helvede«. Men, hvem véd — saa ubændige Spring og saa uberegnelige Overraskelser, en Strindbergs Udvikling tidligere har budt os, kunne jo ogsaa lade os haabe paa, at vi igen en skønne Dag faa ham tilbage.

V.

Efteraar.

I.

Bregner bronzebrune
og Straa med gule Faner,
Høstsol i gyldne Striber
ind mellem dunkle Graner.

O, Skovbrynsløv, der luer
i rigeste Brokade,
— en Messekaabe, bræmmet
med Rankers Purpurblade.

O, sommergrønne Krypter
i Skovens dunkle Indre,
med Elverspind i Krattet,
hvor Duggens Perler tindre,

med Glimt af skjulte Dammes
sortgnistrende Pupiller,
med skræppefyldte Kløfter
og Kluk af svulne Kilder.

O, Purr af brune Tjørne,
som skygger over Aaen,
med vaade Purpurhyben
og store, vinblaa Slaaen.

O, Skimt bag høje Stammer
af Fjordens blanke Strimmel,
Spejl for de bratte Skrænter
og Høstens dybtblaa Himmel.

Sortviolette Marker,
hvor hvide Maager flakker,
Udsyn mod Himmelbrynets
de fjerne disblaa Bakker.

O, Dag, hvis Purpurkilde
bag Gryets Taage bløder —
o, Aftener, hvor Himlen
i tropisk Ildpragt gløder.

O, Duft af visne Blade,
af Jord og muldne Ranker —
o, høje Luft, saa svanger
med klare Manddomstanker,

— som modner Aandens Drue
og Blodets Flamme dæmper —
vær hilset, o Naturens
og du mit Livs September!

II.

Jord og Himmel, Skov og Skrænter —
alt i fugtigt Mulm begravet.
Dybt fra Nattens Svælg imod mig
steg et Suk. Det kom fra Havet.

Var det der? — Jeg saa det ikke,
hvert et Stjerneglimt var slukket;
men det rørte sig i Mørket,
mumled, hulkede, lo og klukkede.

Og et Liv, som frygter Lyset,
men som suger Kraft af Mulmet,
vaagnede truende derude,
veg og voksede, sank og svulmed.

Stemmer hviskede: »Dybets Aander!
vaagner! det er eders Time!
— Se, da lyste Havet over
brat en sølvhvid Fosforstrime,

gled mod Kysten ind, hvor Vandet
mellem store Stene klunkede,
brast ved Bølgens Slag og syntes
som en Regn af hvide Funke.